

2. Гсаюк Е.О. *Художнє вишивання. Альбом* / Е. О. Гсаюк – Київ: Вища школа, 1984.
3. Макарчик С. А. *Етнографія України* / С. А. Макарчик – Львів.: Видавництво "Світ", 1994.
4. Цейтлин Н. Е., Демидова А. П. *Справочник по трудовому обучению: Пособие для учителя* / Н. Е. Цейтлин, А. П. Демидова – М.: Просвещение, 1983.

*Суярко Людмила
(Полтава, Україна)*

ВИШИВКА В КОНТЕКСТІ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ

Вишивка – це один із найдавніших та найпоширеніших видів народної творчості. Прагнення прикрасити свій одяг, свій дім завжди було властиве людині. За допомогою вишивки звичайний шматок домотканого полотна перетворювався у витвір мистецтва.

Перші документальні відомості про побутування вишивки походять з мініатюр «Ізборника Святослава» (XI ст.) та фресок Софії Київської. Розкопки поховань з перших століть після Різдва Христового також підтверджують розповсюдженість вишиваних прикрас та елементів одягу (які частково збереглися) на території України.

На рубежі XVI– XVII ст.. починається могутня хвиля відродження української культури, розвитку різних видів мистецтва, в тому числі й вишивання. Арабський мандрівник, який у 1656 р. проїздив через Україну по дорозі до Москви і назад, описуючи побут українців, зазначав, що у дочок українських міщан та київських вельмож головні убори гаптовані золотою ниткою. Майже в кожній хаті ткали полотно і шили з нього одяг. А вишивка була найпоширенішим способом прикрасити тканину...[1, С.56–60]

Вишивка є одним з найдавніших видів народного декоративного мистецтва на Україні. За даними археології, вишитий одяг (і не лише одяг, а традиція прикрашати вишивкою різні вжиткові речі) існує вже не одну тисячу років. За цей період змінилися традиції орнаменталізації, малюнки орнаменту, ставлення до вишивки, але сама вишивка залишається незмінно популярною.

Традиції вишивання, зокрема, на одязі, характерні для всього слов'янського світу. Вишитий одяг носили завжди, – і в будень, і на свято. Він відігравав важливу роль в різного роду обрядах – і календарних, і побутових. За ритуальними піснями – колядками, щедрівками, веснянками, причому не тільки українськими, але й білоруськими, російськими – видно, що вишитий одяг разом з іншими вишитими побутовими речами (зокрема – рушниками) досить часто згадується як важлива деталь в народній обрядовості. Можливо, що у віддалену епоху язичництва та перші століття після прийняття християнства існувала сакралізація ритуального одягу, який прикрашали спеціальним орнаментом. Певні відгомони такого ставлення до одягу, зокрема – до сорочки – збереглися і

до сьогодення. Як приклад, можна навести досить великий пласт вірувань та обрядів, пов'язаних із весільним одягом. Тут і певна кольорова гама, і перестороги від нечистої сили тощо. Звичайно, більшу частину таких вірувань там, де вони ще зберігаються, пояснити докладно вже не можуть – все обмежується словами «так треба» – просто мова йде про дотримання традицій предків без пояснення самої дії.

Те ж саме можна сказати і про процес вишивання одягу. Як правило, це заняття було суто жіночим (виняток складали середньовічні цехи гаптувальників, де працювали чоловіки, але це було виготовлення речей на церковні потреби та одягу знаті), призвичаювали до нього змалку. Чи було вишивання одягу певним ритуалом, зараз сказати важко, але судячи з матеріалів фольклористики, підготовка одягу для обрядових цілей могла супроводжуватись певними ритуальними моментами. Досить цікавими є згадки (щоправда, зустрічаються вони рідко) про вишитий одяг, як частину материнського благословення. Таким чином, можна провести умовну паралель жінка-нитки (вишивка)-доля; хоча це більш характерно для античної міфології, але цілком можливо, що певні подібні до цього мотиви існували також і у слов'ян. Варто згадати цілий ряд заборон, що накладались на вишивання (втім, як і на інші жіночі заняття). Зокрема, суто вишивання стосувалось таке правило: не можна було вишивати дитячий одяг, перебуваючи в поганому настрої. У вишивальниць існувала покровителька серед християнських святих: свята Варвара. За апокрифічними переказами вона «вишивала ризи Христу і навчила людей вишивати» [2, С.170–185]

Загалом, вишивка – і як художнє явище, і як процес, і як культурна традиція – посідає в традиційній й культурі українців досить важливе місце. Про це свідчить багато фактів, зокрема, те, що, незважаючи на велику кількість фабричних тканин та фабричного одягу, незважаючи на різні тенденції та напрямки розвитку моди, вишитий одяг залишається незмінно актуальним і в повсякденному житті, і в святі. Дослідження вишивки розкриває важливі аспекти вираження в ній живописної, графічної і орнаментальної культури народу.

Вишивка зберігала в своїй іконографії давні архаїчні мотиви. Вона майже нічого не губила із своїх надбань, досвід причетний до відбиття складною мовою вишивального мистецтва народного світогляду.

Закономірні процеси художньо-естетичного мислення народу формувалися віками і удосконалювалися в міру поступу на шляху суспільного прогресу. У всезагальній художньо-естетичній картині людського буття вишивка займає чільне місце як найбільш масовий і різнофункціональний вид мистецтва.

Історією визначена особлива роль вишивки в духовному житті людини, створені естетичного середовища у праці, відпочинку, святкуванні. Вишитий одяг, рушники, скатертини, завіси тощо, які організовують інтер'єр житлових і ритуальних споруд, супроводжують

свята, обряди, несуть в собі не тільки матеріально-практичну, а й духовно-естетичну функції. З давніх-давен і до сьогодні вишивка виступає як естетичне духовне самовираження народу, його морального етикету, як утвердження краси земного життя.

Починається кожна вишивка з підготовки матеріалу – вибору тканин, ниток, голки та ін. Легкі рухи їх розміщень, сполучень, приводить до утворення складних, наперед задуманих «серцю милих» узорів. При цьому завжди присутні тактовна неспішність, міра співставлення, органічний зв'язок між матеріалом тканини і вишивальних ниток. В результаті народжується вишивка як нова реальність – на весільному рушникові, сорочці для милого, дитячому одязі. Найкращі узори, такі, яких би ні в кого не було, створювались і вишивались для дорогих людей, для особливих святкових подій. Народною свідомістю опоетизована творча жіноча праця, зв'язана з образами добра, захисту, надії. Високоморальні естетичні основи всенародного вишивального мистецтва.

Аналіз, вивчення вишивки в соціологічному аспекті пов'язані з основним автором – жінкою. Вона по-іншому творила в кожен епоху, залежно від соціально-історичних факторів, втілюючи у вишивці глибину філософської мудрості життя, вміння вносити в нього красу, доброту, ніжність. Одні і ті ж жіночі руки легко і вправно виготовляли тканини, шили одяг, вишивали його, прикрашали хату, готували їжу, випікали з шишками хліб, коровай, калачі, книші тощо. І завжди в усьому непохитна вірність народним традиціям і чуйність до всього нового, прогресивного. Ніколи не переривався зв'язок художніх традицій, як і постійні процеси взаємозв'язків і взаємовпливів з іншими видами народної творчості та мистецтва [3, С.46–49]

Вишивка найпоказовіший вид мистецтва, який має широкі аналогії в культурі і інших народів. Вишивка – мистецтво всенародне і інтернаціональне за своєю суттю. У ній через віки пронесене і збережена колективна народна мудрість, художня пам'ять, естетичні ідеали краси.

Покуття – Снятинський, Городенківський, Коломийський і частина Тлумацького району Івано-Франківської області – виділяється в окремий, чітко визначений своїми художньо-образними ознаками етнографічний регіон. Проте він має аналогії з Поділлям і Буковиною. Найхарактернішими сорочками тут є «чорненки», які носили заміжні жінки, і «червоненки», що вдягали дівчата. Вони здебільшого орнаментовані геометричними мотивами, а розміщували скісними, ламаними віртуальними смугами або ж розташовували в шаховому порядку, суцільно вкриваючи усе поле рукава. Нижче «плічко» і «зморшки» ішли горизонтальні смуги орнаменту в три-чотири ряди.

Варіанти червоного кольору в різних селах Покуття мали свої відмінності. У Стецеві вони мали помаранчевий відтінок у Воронівцях і Раківцях (Городенківський район) – темно-вишневий. Улюблений узор – композиція чотирикутників, уся площа яких зашивалася нитками у

різному напрямку. В селі Видинові «чорненки» вишивали дрібними чорними купочками, розкиданими в шаховому порядку по всьому полю рукава, що створювало, високий рельєф узору. До того ж на Покутті чоловічі портяниці і жіночі сорочки «рісши», тобто збирали в дрібні складочки. Це також створювало додатковий художній ефект глибини поверхні полотна сорочки [4, С.107–111]

Особливістю народної вишивки Покуття наявність у селах Русові, Микулинцях, Залуччі, Видинові Снянинського району вишивок білим по білому. Це переважно узорі геометричного орнаменту – восьмипроменева розетка, ламана лінія, ромби, виконані вирізування, коленням. Чоловічі і жіночі сорочки мали на подолі і рукавах широкі смуги мережок «цирок». Біла нитка, завдяки застосуванню різноманітних наскрізних технік виконання, створювала світло-тіньову гру кольору – відблискучо-білого до темно-сірого. З'єднувальні шви змережували «кривульками» вишневого кольору, і це чудово поєднувалося з вишивкою білим по білому. З'єднувальні шви перетворювалися на широкі орнаментальні смуги, які, крім утилітарної функції, несли й художньо-декоративне навантаження. Особливістю святкової вишивки є наявність в орнаментах поряд з рослинними мотивами зображень птахів, вазонних квітів з двома птахами, птахів у вигляді і грифонів. Подібні зразки поширені в селах Белелуї, Видинові, Джурові. Поряд з вишивкою білим по білому у Снятинському і Тлумацькому районах, зустрічаємо геометричні узорі жіночих сорочок, виконі суцільно чорним кольором, які носили виключно літні жінки.

Отже, вишивка – один з найбільш поширених і популярних видів народного декоративно-прикладного мистецтва в Україні. Це не тільки майстерне творіння золотих рук народних умільців, а й скарбниця вірувань, звичаїв, обрядів, духовних устремлінь, інтелекту українського народу. Вишивання як національна традиція сприяло формуванню у дівчат і жінок терпіння, відчуття краси. Вишитий своїми руками одяг був одним із головних показників працьовитості юнки. Стійкості традицій дійшли через століття до наших часів. Звичайно, з часом майстерність вишивання вдосконалювалась. Народний досвід зберіг найтипівіші, найбільш доцільні, позначені високим мистецьким смаком зразки орнаменту, їх барвистість, вишивальні техніки.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонович С. А. Декоративно-прикладне мистецтво / С. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич – Львів: Світ, 1999.
2. Гурчала Ірина. Народне мистецтво Західних областей України / Ірина Гурчала. - К.: 1966.
3. Гуцульщина: етнографічні дослідження / За ред. Ю.Г.Гошка . – К, 1987.
4. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу / О.М. Кравець. – К., 1996.